

Herinnering aan Willem Jan ter Schegget, C.P.N.-gemeenteraadslid

J.Klein Egelink

In het in 1985 verschenen boekje Lochem in Oorlogstijd (periode 1940 -1942, blz. 73) vermeldt de auteur, Arjen Dieperink, dat op last van de Duitse bezetter met ingang van 20 Juli 1940 C.P.N.-gemeenteraadsliden niet langer aan de vergaderingen mochten deelnemen. Ook de Lochemse Raad trof dit lot. Ter Schegget, sedert 1935 lid van deze Raad moest verdwijnen. Tijdgenoten van hem zullen zich deze persoon ongetwijfeld herinneren: een markante, boeiende en prettige figuur, politiek goed geschoold, die vooral tijdens de crisis in de jaren dertig veel van zich deed horen en een stempel drukte op de politieke en economische ontwikkelingen in het Lochem van zeventig jaar geleden.

Willem Jan ter Schegget werd geboren op 27 september 1888. Hij was opperman van beroep en behoorde tot de autochtone Lochemse gemeenschap, evenals zijn voorvaderen, die reeds enkele honderden jaren in deze plaats woonachtig waren. Zelfs op de eerste volkstellinglijst van 1795 komt de naam Ter Schegget voor. Willem Jan stond vóór de Tweede Wereldoorlog bekend als een zeer rechtvaardig en sociaal voelend mens, die het dikwijls op een indringende en drastische manier opnam voor de armen en de zwakken uit de samenleving. Vandaar zijn grote interesse voor de plaatselijke en landelijke politiek.

De crisis in de jaren dertig, met de grote werkloosheid en de schrijnende armoede, liet ook de Lochemse bevolking niet ongemeoid. Op veel vergaderingen, waaraan Ter Schegget in die da-

gen deelnam, reageerde hij soms fel. Hij nam geen blad voor de mond, of het nu de burgemeester was of een andere toenmalige notabele, Ter Schegget zei waar het op stond. Dit werd hem natuurlijk niet altijd in dank afgenomen. De arbeidersklasse van Lochem droeg hem over het algemeen een warm hart toe.

Hoewel men dat niet liet blijken, had men in liberale kringen zelfs respect voor zijn eerlijke en spontane manier van optreden. Hij zei de waarheid; na de oorlog moet zelfs de vooroorlogse liberale burgemeester Van Luttervelt, met wie hij vaak in de clinch lag, toegeven, dat hij een man was geweest uit één stuk, voor wie hij achteraf gezien steeds veel respect had gehad. Vooral tijdens de verkiezingsacties maakte Willem Jan zich met zijn kameraden zeer verdienstelijk inzake het voeren van propaganda voor zijn partij: de C.P.N. Samen trokken zij er avond aan avond op uit met de communistische krant "De Tribune", later Volksdagblad geheten en allerlei vlugschriften.

Bij de raadsverkiezingen van 1931 kreeg de afdeling Lochem van de C.P.N. 144 kiezers achter zich, te weinig voor een zetel in de Raad. Vier jaar later zag het beeld er anders uit. Het was één van de ergste jaren van de crisis. Ons land vroeg om een sterke man, ook de arbeidersklasse. Dit bleek uit de diverse dictatoriale stromingen die zich hier en daar manifesteerden. De N.S.B. nam voor het eerst deel aan de Statenverkiezingen en behaalde zoals bekend een grote stemmenwinst. De democratie faalde; ook de S.D.A.P., waartoe zich voornamelijk de gewone

Willem Jan ter Schegget, 1888-1943.

man aangetrokken had gevoeld. Steeds meer sociaal-democraten verloren het vertrouwen in hun partij. Onderlinge twisten kenmerkten deze en men hinkte op twee gedachten. Ze kwam, vond men vooral ten opzichte van de werklozen en het bijna verpauperde proletariaat te weinig inspirerend voor de dag. Vandaar dat vele voormalige S.D.A.P.kiezers nu hun stem gaven aan de C.P.N. Deze partij behaalde in 1935 bij de Statenverkiezingen 153 stemmen, een kleine vooruitgang ten opzichte van 1931 (toen 144); twee maanden later in juni 1935 bij de gemeenteraadsverkiezingen n.b. 249! Een flinke sprong! Ter Schegget en zijn mannen hadden ook in Lochem hun werk goed gedaan.

Tijdens de nieuwe raadsperiode zou Willem Jan zijn stem kunnen laten horen en de belangen van

de noodlijdende bevolkingsgroep kunnen verdedigen. De daarop volgende jaren heeft hij zich dan ook uitstekend van deze taak gekweten. De verkiezingsuitslag van 1935 had in ieder geval de bevolking duidelijk gemaakt, dat zowel links als rechts Nederland ontevreden was over de bezuinigingspolitiek van het kabinet Colijn. Bittere armoede voor de arbeidersklasse en de kleine middenstand, ook in Lochem.

Vooruitgang voor de C.P.N. en een grote overwinning voor Mussert en de zijnen. Ook Lochem stemde massaal op de N.S.B. Landelijk behaalde deze nieuwe dictatoriale beweging 7,94% van de stemmen. Het percentage N.S.B.-kiezers in de Achterhoek lag tussen de 15 en 20%. Stemmen voornamelijk afkomstig van personen uit de kleine middenstand, kleine boeren en enkele autoritair denkende figuren uit de hogere stand. Wel maakte dit stemgedrag overduidelijk dat het aantal N.S.B.-kiezers, voortgekomen uit de "rode hoek" gering was. De radicaal denkende socialisten stemden in dit geval op de C.P.N.

Op 3 september 1935 presenteerde zich de nieuwe Lochemse Gemeenteraad waarin voor de eerste maal de stem van de Communistische Partij Nederland werd gehoord. Tijdens de installatieplechtigheid van deze nieuwe Raad legde Ter Schegget evenals zijn sociaal-democratische collega's Lubberdink, Thomassen en Beumkes de belofte af in plaats van de eed, zoals zijn politiek anders georiënteerde raadsvrienden deden. Alvorens men overging tot benoeming der wethouders wilde Ter Schegget graag een verklaring afleggen. Dit werd hem toegestaan, doch na enkele zinnen (wat hij zei vermelden de notulen niet), verzocht de voorzitter hem "geen politieke rede" te houden en werd hem het woord ontnomen. De heren

O. Gorter en B. van Krimpen werden de wethouders voor de komende vier jaar. De heer W. van Dijke, als opvolger van de in juli 1935 overleden heer Lohse, werd als secretaris beëdigd. Dat Ter Schegget het direct voor de mindere man opnam, bleek al toen gesproken werd over verlaging van de wedden der veldwachters. Hij verklaarde tegen iedere soort van salarisverlaging te zijn. Ook verzocht hij van gemeentewege aan de werklozen gratis kolen te verstrekken, nu de regering dat niet deed. De voorzitter antwoordde hem, dat zoiets verboden was door de overheid.

Op 16 december 1935 drong hij tijdens de gemeenteraadsvergadering aan op verbetering van de onderkomens der werkloze arbeiders, die tewerk waren gesteld op de Armhoede. Hij verzocht B. en W. er een keet neer te zetten, opdat de arbeiders in ieder geval tussen de middag daar hun boterham konden opeten. In de vergadering van 14 januari 1936 behaalde Ter Schegget zijn eerste succesje. De directeur van de Lochemse gasfabriek had zogenaamd voor zijn beroep een auto nodig, waar hij af en toe mee naar Borculo kon: Lochem leverde namelijk ook gas aan deze gemeente. Dit was al jaren zo geweest, hij kreeg hier n.b. een vergoeding van 700 á 800 gulden per jaar voor, plus nog eens f 200,- reis- en verblijfkosten. Samen met zijn sociaal-democratische collega's vond Ter Schegget, dat dit de spuigaten uitliep in een tijd van crisis en bezuiniging. Aanvankelijk bestreed de voorzitter dit met allerlei verhaaltjes, die pleitten voor de gasfabriekdirecteur. De directeur kwam er slechts af en toe, dus grotendeels werd de auto gebruikt voor particuliere doeleinden als een soort statussymbool. "Als", zo redeneerde Ter Schegget, "op lonen van f 0,28 (het werkverschaffingsuurloon van die tijd) bezuinigd moet worden,

dan moet zulks zeker gebeuren op de auto van de directeur. Als hij dan naar Borculo moet, kan hij dit ook wel op de fiets en bij slecht weer kan hij toch de bus nemen?"

Dit had indruk gemaakt niet alleen op de linkse raadslieden, doch ook op Swaters en Kieskamp van de fractie der AR en CH. Resultaat: Voorstel Ter Schegget met zes tegen vijf stemmen aangenomen. De autokosten werden verlaagd tot f 300,-, zeer tegen de zin van de voorzitter, die zich afvroeg of de directeur dat wel zou nemen. Nog vele malen in deze periode voor de Tweede Wereldoorlog zou Ter Schegget zijn stem laten horen als het ging om de behartiging van de belangen van de Lochemse arbeidersklasse en kleine middenstand.

Na de inval van de Duitsers, op 10 mei 1940, werd Ter Schegget, die natuurlijk fel antifascistisch was, door zijn politieke vrienden te verstaan gegeven zijn scherpe tong wat te beteugelen, opdat niet de Lochemse linkse groepering direct al in diskrediet zou worden gebracht. De raadsvergaderingen gingen, zoals bekend, tot eind augustus 1941 gewoon door, echter met dien verstande, dat op 20 juli 1940 door de Duitse Reichskommissar Seyss Inquart voor de Nederlandse marxistische partijen een Kommissar werd aangesteld in de persoon van M.M. Rost van Tonningen, een notoire N.S.B.-man. Dit gold echter niet voor de C.P.N. Deze werd samen met de R.S.A.P. op die datum ontbonden en de C.P.N. dook de illegaliteit in.

Ook Ter Schegget deed dit. Samen met enkele kameraden uit Deventer werden er al gauw illegale pamfletten uitgegeven en werden voorbereidingen getroffen voor de uitgave van het eerste officiële illegale blad De Waarheid, dat op 23 november 1940 verscheen. Tot juni 1941

koesterden de Duitsers tegen Ter Schegget en de zijnen blijkbaar niet veel argwaan, althans de vroegere Lochemse partijgenoten werden met rust gelaten; het toen nog geldende zogenaamde monsterverbond Duitsland - Sovjet-Rusland was hier natuurlijk ook debet aan: men ging er van uit, dat Stalin en Hitler door het gesloten vriendschapsverdrag van 1939 nog steeds dikke vrienden waren. Aan de eerste gemeenteraadsvergadering na 10 mei, te weten die op 10 juni 1940, mocht Ter Schegget nog deelnemen. Toen echter op 29 juli voor de tweede keer vergaderd werd, was hij door het verbod niet meer aanwezig.

In oktober 1941, dus vier maanden na de Duitse inval in de Sovjet Unie, werd Willem Jan gearresteerd. Hoe deze arrestatie plaats vond en wat er daarna gebeurde, wist zijn zoon Gerrit (overleden 22 december 1999), later gepensioneerd boekhouder, zich nog heel goed te herinneren. Hij wist ook, dat zijn vader gedurende de periode dat hij op non-actief was gesteld vaak overhoop lag met plaatselijke N.S.B.-ers en pro-Duitsers. Ook in dat opzicht liet Ter Schegget sr. zich gelden. Zijn zoon vertelde verder dat zijn vader inzake het illegale werk zeer voorzichtig te werk ging. Alles ging goed, totdat een geestverwant van hem uit Deventer gearresteerd werd; mogelijk door martelingen tijdens verhoren heeft deze namen genoemd, hetgeen ook aan Ter Schegget de vrijheid kostte.

Op die bewuste oktoberdag in 1941 verschenen een Lochemse politiebeambte met drie burgers bij hem thuis en vroegen hem te spreken over een of andere landbouwaangelegenheid. Ter Schegget was op dat moment niet thuis, doch werkte als opperman in Barchem bij de firma Schot. Zijn dochter rook onraad en liet de mannen niet toe. Ze vroegen,

waar haar vader werkte. Ze gaf voor dat niet te weten. Toen heeft men in de buurt geïnformeerd en wel bij Lenderink, de doodgraver. Deze goede man gaf, niets vermoedende, het werkadres van Willem Jan. Zijn zoon vertelde verder, dat zijn zuster haar vader via hotel Schoonoord inmiddels telefonisch op de hoogte had gebracht van het bezoek. Ter Scheggets fout is geweest, dat hij van zijn werk rechtstreeks naar huis kwam. Hij zag weliswaar kans om nog wat bezwarend materiaal weg te moffelen, maar de politiemann en de drie mannen in burger (die later Gestapo-agenten bleken te zijn geweest) hadden zich blijkbaar in de buurt verdekt opgesteld, want niet zodra had Ter Schegget zijn boeltje verstoep of het huis werd omsingeld en de bewoner gearresteerd.

In eerste instantie werd hij naar de marechausseekazerne aan de H. Mulierlaan gebracht, om van daaruit naar Deventer te worden vervoerd en vervolgens naar de gevangenis te Arnhem, waar hij drie maanden werd vastgehouden. Daarna volgden drie maanden Scheveningen (Oranjestad) en drie maanden in het concentratiekamp (strafkamp) te Amersfoort. Zijn zoon, noch zijn dochter hebben hun vader na zijn arrestatie ooit weer gesproken. Wel werden brieven uitgewisseld met gecensureerde inhoud. Eind 1942 werd hij vanuit Amersfoort naar Duitsland overgebracht (concentratiekamp Neuengamme).

Zolang hij in Nederland gevangen zat, hebben de familie en vrienden hem van diverse pakjes goederen en rookwaar voorzien. Men wist hier zelfs niet, dat hij in Neuengamme zat. Dit hoorde zijn zoon Gerrit, die op de drukkerij De Tijdstroom werkzaam was, van zijn baas, directeur N. Scheen, op dat moment locoburgemeester van Lochem. Bij de gemeente was namelijk dat

bericht binnengekomen. De enige, die hem in het concentratiekamp Amersfoort vlak voor zijn vertrek naar Nazi Duitsland gesproken heeft, was Marinus Welbergen, ook een geestverwant van Willem Jan. Welbergen was als gijzelaar opgepakt, omdat een aanslag was gepleegd op de spoorbaan bij Deventer. Ter Schegget had Welbergen verteld, dat zijn geestverwant Gerritsen uit Deventer "morgen" zou worden gefusilleerd en dat hijzelf diezelfde dag naar Duitsland zou worden overgebracht. Wanneer dat precies geweest is, is dus niet bekend.

Begin januari 1943 werd zijn zoon Gerrit bij de Lochemse politie ontboden en die vertelde hem het treurige nieuws dat zijn vader op 1 jan. 1943 in het concentratiekamp was overleden. Ter Schegget jr. wist zich ook nog te herinneren dat, toen hij het overlijdensbericht in ontvangst had genomen, hij tegen de gelukkig niet al te foute Lochemse politieagent geschreeuwd had: "Overleden? Vermoord zul je bedoelen!", een emotionele uitbarsting van haat, zo als een ieder zich dit zeer zeker goed kan voorstellen.

Na de oorlog ontving zijn zoon het officiële doodsbericht van de hiermee belaste instanties. Ook Koningin Wilhelmina betuigde via een hartelijke brief haar deelneming. Een tragisch levenseinde van iemand, die het met de minderbedeelden uit onze stad gedurende de grauwe en armoedige jaren dertig zo goed gemeend had en voor wier lotsverbetering hij zo vaak op was gekomen.

Bronnen:
A. Dieperink, Lochem in oorlogstijd, 1985
Weekblad Extra, januari 1991
Raadsverslagen Lochem 1935/1937
Interview van J. Klein Egelink met G. ter Schegget jr., eind 1990